

DOCUMENTAREA CONȚINUTURILOR SEMANTICE REDATE INTERJEȚIONAL ÎN *ATLASUL LINGVISTIC ROMÂN II**

1. *Chestionarele Atlasului lingvistic român* au programat o serie de conținuturi semantice care pot fi sau sunt redată prin clasa lexico-gramaticală a interjecției. Alegerea acestor probleme lexicale nu este deloc întâmplătoare, ele fiind motivate, pe de-o parte, de preocupările lui Sextil Pușcariu cu privire la cuvintele onomatopeice, iar, pe de altă parte, de experiența anchetelor prin corespondenți și de anchetele de probă¹ ale *Atlasului lingvistic român*, realizate la sfârșitul anului 1929 și începutul anului 1930 de către cei doi anchetatori, Sever Pop și Emil Petrovici.

1.1. Studiul lui S. Pușcariu, *Din perspectiva dicționarului, I. Despre onomatopee în limba română*², publicat în DR I, 1920–1921, se constituie, pentru *Chestionarul ALR II*, ca un articol-program în documentarea conținuturilor semantice interjecționale, prin:

a. tipologizarea onomatopeelor (*interjecții primare* – sunetele reflexe (strigăte de durere, mirare, bucurie etc.), a cuvintelor imitative (cuvinte prin care chemăm/alungăm animalele sau cuvintele din graiul copiilor) și a *onomatopeele „spontane”* (cuvintele care păstrează „toate semnele caracteristice ale creării imediate” (Pușcariu 1920–1921, p. 81)³);

b. delimitarea celor mai frecvente trăsături comune onomatopeelor (inserarea în grupurile consonantice prin care se imită sunetele a unui *â*: *b̄z – bâz, b̄r – bâr*; adăugarea unei consoane oclusive tulpinii onomatopeice cu scopul lungirii duratei exclamației: *ps – pst, hor – horp*; rotacizarea tulpinii onomatopeice: *bz – brz*; nazalizarea tulpinii onomatopeice: *bâz-âi și bonz-ălău*; reduplicarea: *fâș, fâș*);

* Această lucrare a fost elaborată în cadrul *Grantului de cercetare realizat cu sprijin financiar din Fondul Recurent al Donatorilor, aflat la dispoziția Academiei Române și gestionat prin Fundația „PATRIMONIUM” GAR-UM-2019-I-1.5-5: Biblioteca digitală a răspunsurilor la Chestionarele Muzeului limbii române. Sistem integrat de gestiune și metadatură* (BIBLIO-MLRom), Contract numărul 459C din 15.10.2019.

¹ Vezi, în acest sens, Adam 2019, p. 37–51 și Vlasin 2019, p. 288–298.

² Articolul este republicat în limba franceză în Pușcariu 1937, p. 319–351; vezi și Pușcariu 1974, p. 170–195.

³ GALR I, deși atribuie interjecția limbii vorbite, consideră că aceasta nu are un caracter spontan, interjecțiile aparținând unui inventar deja existent: „În marea lor majoritate, interjecțiile nu sunt «creații spontane», produse odată cu starea care le-a generat, deși exprimarea lor poate avea un caracter spontan, uneori involuntar, fiind aproape concomitente cu reacțiile pe care le semnaleză. Interjecțiile aparțin unui inventar deja existent, cuprinzând forme mai mult sau mai puțin stabile, convenționalizate, majoritatea dintre ele specifice unei limbi date” (GALR I, 2008, p. 657). Or, aceste două ipoteze expuse în tratatul de gramatică sunt infirmate de limba vorbită, consemnată de atlasele lingvistice ale limbii române și de textele dialectale. Vezi, în acest sens, ALR I, ALR II și ALRT II.

c. din perspectiva schimbărilor fonologice, onomatopeele, asemenea celorlalte cuvinte din sistemul lexical al limbii, sunt guvernate de „aceleași două principii conducătoare: principiul clarității, care caută să mențină nealterată forma expresivă, și al economiei de puteri, care modifică combinațiile de sunete spre a înlesni pronunțarea lor cu cel mai mic efort posibil”⁴ (Pușcariu 1920–1921, p. 93).

1.2. În textul primului chestionar al *Muzeului Limbii Române, Chestionar pentru un atlas lingvistic al limbii române*, I. *Calul*, pot fi regăsite o serie de întrebări care presupun un răspuns interjecțional (sau verbal-interjecțional): 86. *Să se însemneze cu pronunțarea dialectală și, arătându-se și deosebirea de înțeles, cuvintele prin care se exprimă diferitele glasuri ale calului: calul nechează – rânchează – mihoe(ște) – face mihoho – horcăne – huhurează – forăe, foroe, fărnae, sforăe, sfornăe – strănută – străfîță, străfîgă*; 87. *Cum face calul când simte lupul? Când e flămând sau setos? Când e nerăbdător? Când se sparie? Cum face iapa când își cheamă mînzul? Cum face mînzul când cheamă iapa? Cum face armăsarul când vede iapa? Dar iapa când vede armăsarul?*; 88. *Alte cuvinte care imită glasul calului, cu explicația lor?* (Chestionarul I. *Calul*, p. 17).

1.3. Chestionarul anchetelor de probă ale *Atlasului lingvistic român II* extinde cercetarea acestor conținuturi semantice, aici regăsindu-se documentată clasa lexico-gramaticală a interjecției prin două tipuri de întrebări:

a. Cum chemi (strigi)/Cum alungi un necuvântător?: 1985. *Cum se strigă la câne? Cum îl chemi? (cuțu-cuțu)*; 1986. *Cum se alungă cânele? (ciba, chișt)*; 1995. *Cum se strigă pisica? (miț)*; 1996. *Cum se alungă pisica? (șiț)*; 2048. *Cum se strigă rațele? (rică-rică)*; 2049. *Cum se alungă [rațele]? (rîă)* etc.;

b. Cum face (strigă)...?: 1825 *Cum face [calul]?*; 1868. *Cum face [câtărul]?*; 2076. *Cum fac [ciorile]? (ge-ge)*; 2030. *Cum face găina când își cheamă puii?*; 2031. *Cum face găina când vine uliu[I]?*; 2050. *Cum fac rațele (strigătul lor)?*; 2085. *Cum face [pițigoiu]?*; 2379. *Cum strigă [vipera]?*; 2390. *Cum strigă [brotacul]?*; 2382. *Cum face [șopârla]?* etc.

1.4. În textul *Chestionarului Atlasului lingvistic român II*, conținuturile semantice redate interjecțional (sau verbal) sunt documentate onomasiologic indirect, prin intermediul a trei tipuri de întrebări⁵:

a. Cum chemi (strigi)/Cum alungi un necuvântător?: 6031. *Cum se strigă câinele?*; 6031. *Cum se alungă [câinele]?*; 5482. *Cum chemi calul?*; 5483. *Cum alungi calul?* etc.;

⁴ S. Pușcariu relevă că aceste principii nu exclud accidentele fonetice, cazurile de disimulare sau metatezele (Pușcariu 1920–1921, p. 95–96).

⁵ Documentarea indirectă a unor conținuturi interjecționale se realizează și în *Chestionarul ALR I*: 346 *Cum se cheamă (strigă) bărbatul (pl.)?*, 347. *Cum se strigă la o femeie (pl.)?*, 351 *Cum se exprimă durerea?*. Ocazional, interjecții onomatopeice pot fi regăsite ca răspuns la o întrebare care documentează o formă verbală de tipul: 353. *Cum face clopotul de la biserică?: bâm-bâm, biu-biu, dau-dau, dâng-dâng-dâng, tâng-tâng, tîngi-lîngi, tin-tîng, tîngo-lînga, dîn-dîn* etc.; 1016. *Rândunelele cirpesc: ci-çi-çi, cîri-biri, cîric-cîric, cîripic-cîripic, kîrlîț-kîrlîț, fit' firit', mîrt-mîrt* (ALR I).

b. Cum face (strigă)...?: 3258. *Cum face sacul plin când cade?* (buf); 4961. *Cum face ursul?* (mormăie); 5641. *Cum face găina când vine uliul?*, 5642. *Cum face cloșca când își cheamă puii?*; 5741. *Cum face curcanul?* (verb); 5742. *Cum face curcanul?* (onomatopee); 6220. *Cum fac broaștele?* (verb, onomatopee); 6222. *Cum face [brotacul]?* (verb, onomatopee); 6231. *Cum face șarpele?* (verb, onomatopee) etc.;

c. Cum se exprimă o stare?: 3252. *Cum se exprimă repulsiunea?* (ptiu), 3253. *Cum se exprimă neîncrederea?* (hm); 3254. *Cum se exprimă resemnarea?* (de); 3255. *Cum se aclamă?* (ura); 3256. *Cum se exprimă admirația, surpriza, mirarea?*; 3257. *Cum se exprimă bucuria?* etc.

2. Evaluarea acestor conținuturi semantice redade interjecțional se va realiza pentru fiecare din cele trei tipuri de întrebări documentate în *Chestionarul ALR II*⁶.

2.1. Răspunsurile la întrebarea formulată în termenii *Cum chemi (strigi)/alungi un necuvântător?* se realizează nu numai lingvistic, dar și non-lingvistic⁷. Răspunsurile grupate în sfera termenilor lingvistici nu se redau exclusiv prin intermediul unei interjecții, ci, ca răspunsuri, pot fi întâlnite forme verbale, forme substantivale, sintagme sau scurte enunțuri. Pentru a reliefa aceste conținuturi, vom avea în vedere patru chestiuni: 5492. *Cum chemi calul?* (ALR s.n., vol. II, h. 278); – 5483. *Cum alungi calul?* (ALR s.n., vol. II, h. 279) și 5731. *Cum se strigă găștele?* (ALR s.n., vol. II, h. 378) – 5732. *Cum se alungă găștele?* (ALR s.n., vol. II, h. 379).

2.1.1. Răspunsurile la întrebările: 5482. *Cum chemi calul?* (ALR s.n., vol. II, h. 278) – 5483. *Cum alungi calul?* (ALR s.n., vol. II, h. 279), pot fi grupate, din punctul de vedere al elementelor componente, astfel:

a. interjecții: *ne; prșo; pr/s; p/rșâ; phț* (ALR s.n., vol. II, h. 278); *cúștî; dé; diē; d"r; hi; m"ôci; nē; niē; nō* (ALR s.n., vol. II, h. 279);

b. interjecții reduplicate:

b₁. total: *ćiric ~; đia ~ ~ ~; ǵa ǵa; m"ôcî ~; ne ~ ~ ~; nea neá; p/t/ršo ~; păș păș* (ALR s.n. 2/278); *diē diē; haît ~* (ALR s.n., vol. II, h. 279);

b₂. parțial: *m"ôci_mó, m"ôci_mō* (ALR s.n., vol. II, h. 278);

c. grupări de două sau trei interjecții: *háida né; ne_idē* (ALR s.n., vol. II, h. 278); *niē_ho; túi_de_nē* (ALR s.n., vol. II, h. 279) sau interjecție + interjecție reduplicată *pșrō_ne_ne; tp/r_nea_nea_nea* (ALR s.n., vol. II, h. 278);

d. interjecție reduplicată, cu inserarea unei interjecții simple: *ná_mă_ná, né_ho_ne* (ALR s.n., vol. II, h. 278); *nē_măi_nē* (ALR s.n., vol. II, h. 279);

e. interjecție reduplicată, cu inserarea unui substantiv comun/zoonim: *ná_cal_ná; ná_la_táta_na; ná_la_táica_ná; neé_iápă_neé; niē_șárgo_niē* (ALR s.n., vol. II, h. 278); *nē_mizu_nē* (ALR s.n., vol. II, h. 279);

f. interjecție reduplicată cu inserarea unui adverb: *ná_îsa_nă* (ALR s.n., vol. II, h. 278);

⁶ Am optat să păstrăm transcriere fonetică a interjecțiilor și onomatopeelor și modalitatea de ortografiere utilizată de E. Petrovici, iar pentru substantivele și verbele cu origine interjecțională am aplicat principiul literarizării.

⁷ Răspunsurile non-lingvistice sunt reduse, ele apar ca o completare a modalității lingvistice de a chema/alunga un necuvântător: [il chemi și] *prin fluierat (șuierat)* (ALR s.n., vol. II, h. 278).

g. interjecție simplă/interjecție reduplicată + substantiv comun/zoonim: *ná_púju; t/p/rüko_bréazu; ná_ná_ná_ná_múrguli* (ALR s.n., vol. II, h. 278); *dliă/ě_cal; d"i_cal; d"i_iapă; dliē_muiere; dliē_hoantă; neă_ccāl; neă_harām; neă_harāmuli* (ALR s.n., vol. II, h. 279); sau interjecție reduplicată, cu inserarea unei interjecții simple + zoonim: *ná_m^á_ná_súru^lē* (ALR s.n., vol. II, h. 278);

h. interjecție + adverb: *cîș'-iŋcôlo d-acî; dliē d-acî; ná de-acôlo; nē-ŋcôlo* (ALR s.n., vol. II, h. 279);

i. zoonim: *múrgu_múrgu* (ALR s.n., vol. II, h. 278);

î. zoonim + interjecție: *bujō_né; ciki_nē; pítu_lē; țecu_nē; múrgule, tp/rçü_cî* (ALR s.n., vol. II, h. 278);

j. grup verbal + substantiv comun/zoonim: *vin^o_la míne, púju^{le}! vin^o_la míne, mîzule!* (ALR s.n., vol. II, h. 278); *dú-t"ē/e; nā de pleacă; tréz_la lóc* (ALR s.n., vol II, h. 279).

2.1.2. Cea de-a doua serie de răspunsurile la întrebările 5731. *Cum se strigă găștele?* (ALR s.n., vol. II, h. 378) – 5732. *Cum se alungă găștele?* (ALR s.n., vol. II, h. 379) ne indică o restrângere a claselor lexico-gramaticale din structura răspunsurilor înregistrate în cadrul anchetei:

a. interjecții simple: *gúsu* (ALR s.n., vol. II, h. 378); *alí; gūs; hájā; hālîē; híș; libā; libō; vāj* (ALR s.n., vol. II, h. 379);

b. interjecții reduplicate:

b₁. total: *bóci ~ ~ ~; búlica ~; libá ~; libā ~; gáni ~ ~; gíri ~ ~; gúsu ~; húși ~ ~ ~; hē_nē; pá ~ ~ ~; táșl_tășl_tășl_tășl* (ALR s.n., vol. II, h. 378); *gír ~; háli ~ ~ ~; hájē_hājē* (ALR s.n., vol. II, h. 379);

b₂. parțial: *libā_li; líbi ~ ~ lí; hísc-ísc-ísc-ísc* (ALR s.n., vol. II, h. 378);

c. interjecții onomatopeice: *gṛ* (ALR s.n., vol. II, h. 379);

d. interjecții onomatopeice reduplicate: *gír_gír_gír; gíri_gíri_gíri* (ALR s.n., vol. II, h. 379);

e. grupuri de două interjecții onomatopeice: *hája_né* (ALR s.n., vol. II, h. 379);

f. interjecție reduplicată, cu inserarea unui substantiv comun: *gúsu_bă-trína_gúsu* (ALR s.n., vol. II, h. 378);

g. interjecție + substantiv: *háli gíscă; híș^r_libō; uș^r_gíscă* (ALR s.n., vol. II, h. 379);

h. substantiv comun + substantiv comun: *gúsu_máiki; boboșéli mámi; boboșéli ~* (ALR s.n., vol. II, h. 378);

i. interjecție onomatopeică + adverb: *gír d-aíca; gíri d-acîlęa; gúz d-ași* (ALR s.n., vol. II, h. 379).

2.1.3. Coroborând tipurile de răspunsuri primite pentru cele patru chestiuni, constatăm că acestea pot fi grupate astfel:

a. interjecționale (interjecții, interjecții reduplicate, interjecții onomatopeice, interjecții onomatopeice reduplicate);

b. substantivale (termeni specifici pentru necuvântătoare: *bobocei* (pl.), *cal, găscă, iapă, mînz, pui*; termeni peiorativi: *hoantă, muiere*; substantive comune, desemnând persoane: *bătrâna, mama, maica, tata, taica*);

- c. zoonimice (numele propriu al necuvântătorului: *Murgu, Pițu, Țecu, Șargo*);
d. verbale (*du-te, pleacă, treci* (la loc), *vino*).

Cele patru secvențe ale modalității de redare a conținutului semantic programat pot apărea independent una de cealaltă sau în combinații.

2.1.4. Din punct de vedere etimologic, constatăm că o parte dintre interjecțiile și onomatopeele înregistrate sunt creații realizate pe teren românesc, în timp ce, o altă parte este constituită de împrumuturi. Într-o situație specială se află termenul *liba* utilizat pentru chemarea/alungarea păsărilor de curte. Prin analogie cu forme de tipul *pui-pui*, principalele dicționare ale limbii române notează pentru etimologia formei *liba* (interj.) magh. *liba* ‘gâscă’ (DLR, MDA, DER, TDRG), fără a documenta, pe baza materialului dialectal, și valoarea substantivală a termenului.

2.1.5. Având în vedere ocurența formelor care indică modalitatea de a chema/alunga necuvântătoul, constatăm că lexemul *liba* apare în două contexte distincte: *interjecție*⁸ (rezultată prin interjecționalizarea nominalului din limba de origine⁹) sau *substantiv* adaptat sistemului morfosintactic al limbii române. Într-o situație similară se află termenul *gusu* care poate fi regăsit atât ca interjecție (simplă sau reduplicată), cât și ca substantiv (*gúsu_máiki* (ALR s.n., vol. II, h. 378, pct. 36)).

3. Întrebările de tipul *Cum face (strigă)...* se individualizează în cadrul *Chestionarului ALR II* prin faptul că, sub același tip de întrebare, se programează:

- a. o interjecție onomatopeică (5739. *Cum fac rațele?* (onomatopee), 5742. *Cum face curcanul?* (onomatopee));
- b. un verb (5750. *Cum face porumbul?* (verb), 5741. *Cum face curcanul?* (verb));
- c. sau sub aceeași problemă lexicală se documentează atât interjecția onomatopeică, cât și forma verbală (6185. *Cum face huhurezul?* (verb, onomatopee); 6192. *Cum prepelița?* (verb, onomatopee)).

3.1. Răspunsurile la întrebările care documentează o formă onomatopeică sunt unitare din punct de vedere lexico-gramatical. În general, sunt înregistrate trei categorii de interjecții onomatopeice, iar, ocazional, forme verbale sau construcții comparative:

a. interjecții onomatopeice (simple): *c̄r̄/u*, *ḡlḡlḡlḡlḡlḡ*, *h̄i/ü*, *ululu*, *úŵŵŵŵŵŵŵŵ* (chest. 5742);

b. interjecții onomatopeice reduplicate:

b₁. total: *'ac 'ac 'ac, áca áca, c̄r̄ c̄r̄, crā cār cār, cu/wa cw/ua, cvăc cvăc, big big big, bîca bîca, fîu ~ ~ ~, gâ ga ga ga, gî gî, hác ~ ~ ~ ~, h/rîă ~, î/rêț î/rîț, î/rêț, keke ~, kĕ ~ ~, éu ~ ~, mac mac, mác ~ ~, máca máca, marc ~, rác ~ ~, uac uac, uác uác uác, uęc ~ ~ ~, vág vag vag vac, vōc/g ~ ~ ~ vōc* (chest. 5739); *c̄ho*

⁸ Pentru statutul interjecțional al lexemelor pledează unul din semnele specifice ale onomatopeelor: *reduplicarea*. Vezi DR I, p. 91.

⁹ Termenul *liba*, utilizat cu valoare interjecțională în structuri de tipul *liba-liba, libă-libă-libă-li, libă-li* etc., formează o arie compactă ce cuprinde Crișana, nord-vestul Maramureșului și Transilvania (ALR s.n., vol II, h. 378); valoarea substantivală a termenului poate fi remarcată în structurile care redau cum se alungă necuvântătorul: *gâcî-libă*/pct. 172, *né-libă-nîcē*/pct. 316, *lib-afără, libă*/pct. 334 (ALR s.n., vol. II, h. 379).

cōho, c̄f̄ ~ ~, cr' cr cr, cr̄ cr̄ cr̄ cr̄, cōt cot cot, c^uolt c^uolt, dūl ~ ~ ~, gū gu gu, h̄or h̄or h̄or, h̄ou ~ ~ ~, k̄ir k̄ir k̄ir, k̄it ~ ~ ~ ~, t'o ~ ~ ~, t'ū t'ū t'ū t'ū, tuc tuc tuc, u^uu^uu^uu^u (chest. 5742);

b₂. parțial: *b₁v₁ v₁ v₁, hăb₁^u b₁^u b₁^u b₁^u (chest. 5742);*

c. interjecții onomatopeice compuse: *mac-mac-cu colác-cu colác (chest. 5739); criņc criņc-cluc cluc, c/sut-c/sut-c/sut-c/sut, tpră-tpră (chest. 5742);*

d. o construcție comparativă: *fac mai mare gā gā ca giștele (chest. 5739); [fac] cam ca gāștele (chest. 5742);*

e. verb onomatopeic: *a pāsăi (chest. 5739).*

3.1.1. Distincția în cadrul interjecțiilor onomatopeice a două categorii – interjecții onomatopeice (simple) și interjecții onomatopeice reduplicate (total sau parțial) – se justifică nu numai din perspectiva formei, dar și din punct de vedere etimologic. Din punct de vedere formal, constatăm că marea majoritate a onomatopeelor au fost înregistrate în dicționare doar ca forme simple, nereduplicate, deși, în vorbire, ele sunt atestate, cel mai frecvent, în variantă reduplicată. Pentru a arăta că o formă onomatopeică poate apărea în variantă reduplicată, dicționarele recur, dar nu consecvent, la o paranteză explicativă de tipul: (De obicei repetat) DEX, DLR sau (Adesea repetat) DEX, DL, DLR, (repetat) DL, MDA, (uneori repetat) DL.

O altă perspectivă în redarea interjecțiilor onomatopeice ne oferă DOOM. Din punct de vedere lexicografic, această lucrare conferă formelor reduplicate statut de cuvinte compuse, fiind un subtip al interjecției onomatopeice simple: *fâl/fâl-fâl, ga/ga-ga, ha/ha-ha, ham/ham-ham, lipa/lipa-lipa, pui/pui-pui etc.*

3.1.2. Un alt argument pentru inventarierea onomatopeelor reduplicate îl reprezintă formele verbale care pot fi explicate dintr-o interjecție onomatopeică reduplicată: *a clocăi (< clo-c(lo) + suf. -ăi), a curcăi (< cur-c(ur) + suf. -ăi), a găgăi (< ga-ga + suf. -ăi), a gâgăi (< gî-gî + suf. -ăi), a gârgăi (< gâr-g(âr) + suf. -ăi), a gugăi (< gu-gu + suf. -ăi), a huhăi (< hu-hu + suf. -ăi), a mormăi (< mor-m(or) + suf. -ăi) etc.*

3.2. Documentarea verbelor care au la origine o interjecție onomatopeică este bine reprezentată în *Chestionareul ALR II*. Numeroasele forme verbale și variantele lor înregistrate în anchetele ALR II pentru tipul de întrebare *Cum fac...?* confirmă, încă o dată, teoria lui S. Pușcariu (1920–1922, p. 96) potrivit căreia verbele derivate din tulpini onomatopeice „formează contingentul principal de cuvinte onomatopeice”. Cele mai frecvente verbe înregistrate sunt forme derivate cu sufixele *-ăi, -ăi, -ăni, -ăli, -ui*, iar, o altă parte de verbe, este reprezentată de formațiile onomatopeice (sau formațiile expresive).

Răspunsurile la întrebările 5738. *Cum fac rațele?* (verb) – (Rațele) *măcăie* (ALR s.n., vol. II, h. 381), 5750. *Cum face porumbul?* – (Porumbelul) *îngurluie* (ALR s.n., vol. II, h. 384) sunt unitare, din punct de vedere lexico-gramatical înregistrându-se trei categorii de forme:

a. verbe onomatopeice: *a becăi, a checheti, a găgăi, a gâgăli, a gâgăi, a gârăi, a hăcăi, a măcăi, a măcăni, a ocăi, a răcăi, a răcăli, a vocăi* (ALR s.n., vol. II, h. 381); *a corăi, a coroi, a cotcorozi, a crurui, a curui, a gâgăli, a grăuni,*

a grugăi, a gruhăi, a guhui, a gurlui, a guța, a hurlupa, a hurui, a îngurlui, a morăi, a rucăi, a turui, a ui (ALR s.n., vol. II, h. 384);

b. verbe (generice): *a răgni, a striga, a zbiera* (ALR s.n., vol. II, h. 381); *a cânta, a îngâna, a geme, a mugi, a urla, zbiera* (ALR s.n., vol. II, h. 384);

c. *a face* + interjecție onomatopeică (reduplicată): [fac] *mac* ~ ~; *fac^h cr* ~ ~ ~ (ALR s.n., vol. II, h. 381); [face] *ū, cūcurū*; [face] *gū* ~ ~; *făce hū hū hū hū; fási cur cur cur; fac* [6] *hū hū hū; fac* [6] *ṃ ṃ ṃ* (ALR s.n., vol. II, h. 384).

3.3. În programarea răspunsului la întrebările 6192. *Cum face prepeșița?* – *Răpuns la întrebarea: Cum face prepeșița?* (ALR s.n., vol. III, h. 709), 6185. *Cum face huhurezul?* – *Răpuns la întrebarea: Cum face huhurezul?* (ALR s.n., vol. III, h. 715) s-a avut în vedere documentarea a două probleme lexico-gramaticale: verbul și onomatopeea. Deși se solicită înregistrarea formelor pentru două clase lexico-gramaticale, constatăm că răspunsurile sunt neunitare. Din punct de vedere lingvistic, răspunsurile se grupează astfel:

a. Majoritare sunt răspunsurile care documentează interjecția onomatopeică și interjecțiile onomatopeice reduplicate: *futfuriș, pătpădúkl, pipălác, pítpalac, pítpalác, pírpalác, pítpílác, pítpíndác, putpudúkl* (ALR s.n., vol. III, h. 709), *buhuhuhū, cūhuhū, huhuhuhū, iuhuhūūū, tūjic, uhohohohō* (ALR s.n., vol. III, h. 715); *bulburic* ~, *kèpkeé* ~ ~, *cót cót, cutcudá* ~, *hístl* ~ ~, *mau* ~, *pic^u* ~ ~, *pítpalac* ~ ~, *piptălác* ~ ~, *pítpíndác* ~, *táp* ~ ~, *uq_úá* (ALR s.n., vol. III, h. 709); *buhúu* ~, *cū^c* ~, *cutcujiu* ~ ~, *huhū* ~, *huhuhú* ~, *ū ū ū* (ALR s.n., vol. III, h. 715).

b. Verbul și onomatopeea sunt documentate în șapte puncte cartografice: *pítpălác, pátpălágéște/pct.* 130; *piue: pipălác* ~ ~/pct. 102 (ALR s.n., vol. III, h. 709); *buhăiéște: buhúu* ~/pct. 605; *iuhuhūū, chiotéște/pct.* 2; *iuhuhuhuhū, chiue/pct.* 784; *a huhureáză: cūhuhú/pct.* 836; *huhureáză: huhū* ~/pct. 531; *huhuhú* ~, *huhureáză/pct.* 284 (ALR s.n., vol. III, h. 715).

c. Se răspunde cu forma verbală în trei puncte de anchetă: *a chiuu, a huhura, a huhureza* (ALR s.n., vol. III, h. 715).

d. Se înregistrează răspunsuri analogice: [face] *ca búha, cântă ca cocoșu, chiuie ca flăcăii, dă chiot ca dracu* (ALR s.n., vol. III, h. 715).

e. În alte puncte se răspunde cu termeni generici de tipul *cântă, face* (ALR s.n., vol. III, h. 709, 715), *numără, zice* (ALR s.n., vol. III, h. 709), *tremură, țipă* (ALR s.n., vol. III, h. 715) urmași sau nu de o interjecție onomatopeică.

3.4. Raportul motivat vs nemotivat semantic nu poate fi urmărit consecvent în cadrul acestor răspunsuri, dar corelarea onomatopeelor cu termeni obținuți ca răspuns la întrebările precedente care documentează numele necuvântătorului, demonstrează caracterul motivat al formelor înregistrate. Asocierea dintre termenul care desemnează obiectul și realitatea extralingvistică se constituie ca un tipar denominativ în nomenclatura ornitologiei populare: 1) *pítpălácă*, 2) *pítpălác* – *pítpalác* (onomat.)/pct. 29; 1) *pipălácă*; -láce, 2) *pipălác*; -láci – *pípălác* (onomat.)/pct. 102; 1) *pătpălácă*; -láci – *pítpălác* (onomat.)/pct. 105; 2) *tăptălăgói*; ~ – *táp* ~ (onomat.)/pct. 260; 2) *puchipurúchi* – *pukpurúkl* (onomat.)/pct. 574; 1) *pátpándácă*; -dáce, 2) *pátpándác* – *pítpíndác* (onomat.)/pct. 705; 1) *párpălácă* [art.],

2) *pârpălói* – *pîrpălác* (onomat.)/pct. 784; 1) *pâtpălácă*, 2) *pâtpălác* – *pîtpălác* (onomat.)/pct. 886; 1) *pâtpălácă*, 2) *pâtpălácói* – *pîtpălác* (onomat.)/pct. 899 (ALR s.n., vol. III, h. 708, 709)¹⁰; 1) *cutcurezu* [art.], 2) *cutcureáză* – *cutcuiú* (onomat.)/pct. 29; 1) *ciuhuréz* – *śuhuhú* ~ (onomat.)/pct. 105; 1) *ciuhuréte*, 2) *ciuhureţoáică* – *ćuhuhú* (onomat.)/pct. 762; 1) *ciuhuréz*; ~, 2) *ciuhurezoáne*; ~ – *śuhuhú* (onomat.)/pct. 833; 1) *ciuhuréz*; ~, 2) *ciuhuroáică*; -*roáice* – *ćuhuhú* (onomat.)/pct. 848 (ALR s.n., vol. III, h. 714, 715).

3.4.1. Unii dintre termeni înregistraţi pentru noţiunile *prepeliţă*, respectiv *huhurez*, pot fi explicaţi prin: conversiune gramaticală (substantivizarea nemarcată a interjecţiei: *pâtpălác* (s.m.) < *pîtpălác* (interj. onomat.), *pipălác* (s.m.) < *pîpălác* (interj. onomat.), *puchipurúchi* < *puchipurúchi* (interj. onomat.)), derivare postinterjecţională (*pârpălácă* (s.f.) < *pîrpălác* (interj. onomat.), *pâtpălácă* (s.f.) < *pîtpălác* (interj. onomat.)), derivare postverbală (*huhureáză* (s.f.) < *huhureză* (vb.)/pct. 836, h. 714), derivare regresivă (*cutcurez* (s.m.) < *cutcurezá* (< *cutcuiú* (interj. onomat.))/pct. 29, h. 714; *huhuréz* (s.m.) < *huhureză* (vb.)/pct. 531, h. 714), derivare cu sufixe (*ciuhuréte* < *ciuhurá* + suf. -*ete*).

3.4.2. Prin stabilirea celor trei tipuri de întrebări (a. *Numele necuvântătorului*, b. *Cum face?* (onomatopee), c. *Cum face?* (verb)) autorii şi anchetatorii *Atlasului lingvistic român* pun în evidenţă problematica motivării semnelor lingvistice, urmărind premisele alegerii motivantului şi etapele care conduc spre apariţia inovaţiei lexicale.

4. A treia serie de chestiuni care documentează un conţinut semantic redat interjecţional este reprezentată de întrebările care indică modalitatea de exprimare a unei stări¹¹: 3252. *Cum se exprimă repulsiunea?* (*ptiu*), 3256. *Cum se exprimă admiraţia, surpriza, mirarea?*. Termenii notaţi ca răspuns la aceste întrebări, pot fi grupaţi astfel:

a. interjecţii simple: *āh*; *ăi*, *ăū*, *ăli*, *ē*, *ēē*, *ī*, *ij*, *he/ăi*, *hī*, *hīŋ*, *hī*, *n*, *pf/sī*, *phi*, *pt/fūi*, *pt/fūiú*, *pít'hęş*, *pt'īi*, *ptū*, *tfu*, *tf/h^u*, *uųă*, *uă*, *valio*, *vălio*, *vii* (chest. 3252); *aŋ*, *āoleō*, *aŋlălă*, *ăŋoŋlăŋ*, *brē*, *ćī*, *he/ăi*, *hī*, *h^uēi*, *lelī*, *mă*, *ō*, *pf/sī*, *ph^uăi*, *uă*, *vălēu* (chest. 3256);

b. interjecţii reduplicate: *hīŋ hīŋ hīŋ*, *hī hī hī*, *măi măi ~ ~*, *ţ ~ ~ ~ ~*, *vai vai* (chest. 3256);

c. interjecţii compuse: *pfī ha*, *phī há*, *fū hī* (chest. 3253); *āŋ lă lă*, *ehehé lăŋ*, *īōī* *īōī*, *lelē brēl*, *nō măi*, *phī ha*, *văi mă*, *ūi mă* (chest. 3256);

d. interjecţie + substantival: *ăi d'ě miŋě śī d'ě miŋě*; *ăi d'o míne*; *aŋ dŋámŋē*; *īōī dŋmŋě*, *dŋmŋě*; *ō dŋámŋě*, *dŋámŋě*; *vai dŋmŋě*; *văi d'ě miŋě*; *vai di mini śi di mini* (chest. 3256);

¹⁰ Pentru noţiunea *potârniche*, în ancheta lui S. Pop, termenii cu origine într-o formă onomatopeică sunt înregistraţi doar în 6 puncte cartografice: *pipălác*/pct. 10, *pitpălác*/pct. 30, *pitpălăchi*/pct. 230, *pitpălăcă*/pct. 190, *pâtpândăc*/pct. 677, *tâptălăcă*/pct. 283. Vezi ALR I, chest. 1044.

¹¹ Pentru ocurenţa şi frecvenţa acestor interjecţii în textul dialectal vezi şi ALRT II.

e. interjecție, urmată de o mențiune a subiectului anchetat: *ăi c-așá ní de griátă; pí'theș cã mńi scírba; í, tári ní scírba, niê nu mă uít; ū, mĭ-e sílă* (chest. 3252); *ī, sē nírare; ũă, dómńę feręstĕ; mĭăi, da frumós ũ; vălĕu, vázúĭ șĭ pe ásta; ī, da ũ dĭ mai lúmĭ; áŭ, n-am mai vázút așá nínune; hĕhĕ, táre-ĭ frumós* (chest. 3256);

f. verb: *a-fi muncă, a-i fi scârbă, a-i fi silă, a se întoarce* (sau *a întoarce capul*), *a se încreți* (închide ochii și strânge fața), *a se oțari, a scuipa* (cu variantele *a schipi, a scopia, a scupi, a scupii, a stropi, a stupi, a șchipi, a știopi, a ștopi*), *a se scutura, a se strâmba* (chest. 3252); *a clătina din cap, a plesni în plame* (chest. 3256).

4.1. Răspunsurile de mai sus sunt completate de cele mai multe ori de o explicație non-verbală pe care anchetatorul o redă în paranteze drepte. Prin acest tip de interogare, anchetatorul notează gesturile subiectului anchetat, realizând și o documentare gestuală a unei stări emoționale: *strânge umerii, întoarce capul la dreapta și schițează depărtarea, întoarce capul într-o parte, ridică mâinile în dreptul feței și se retrage, scutură capul, face o grimasă, apleacă spre stânga capul, scutură palma cu degetele desfăcute, întoarce capul într-o parte, se strâmbă și închide ochii, arată cu mâna să se depărteze, clătește capul aplecat în jos și spre stânga, face gestul vomitării, se strâmbă și scutură capul, strâmbă gura, închide ochii, scutură des capul* (chest. 3252); *ridică mâinile cu palmele spre mine, lovește o mână de alta, ridică sprâncenele, ridică mâinile desfăcute spre cap și le îndepărtează una de alta, ridică palmile în sus, ridică mâinile în dreptul feței, deschide ochii mare, leagăna capul de pe un umăr pe altul de la stânga la dreapta, cască gura și aspiră aerul, cască gura, bate o dată din palme* (chest. 3256).

Analizând tipologia răspunsurilor la întrebarea *Cum se exprimă o stare?*, distingem două tipuri de documentare a unei stări: lingvistică (redată interjecțional, verbal) și non-lingvistică (gestual).

Despre întrebările care presupun un răspuns non-verbal, I. Mării preciza că odată cu „programarea, anchetarea și prezentarea acestor probleme am ieșit din domeniul lexicului, al onomasiologiei și semasiologiei lexicale, și am intrat (cu folos chiar pentru lingvistul lexicolog) pe terenul (necultivat încă) a ceea ce noi numim (cu și fără ghilimele) semasiologie și onomasiologie nonlingvistică (= non-verbală: gestuală, referențială)” (Mării 2004, p. 14).

5. Ortografierea interjecțiilor și a onomatopeelor reprezintă o problemă care nu au fost încă soluționată, întrucât „interjecțiile sunt mai greu de normat, inclusiv sub aspect ortografic” (DOOM, LXVII).

5.1. Inexistența unor norme minimale de redare ortografică a formelor interjecționale (onomatopeice) elimină din dicționare structurile reduplicate care nu au statut nici de forme simple, nici de forme compuse. Or, așa cum remarca S. Pușcariu, reduplicarea (totală sau parțială) poate fi un indiciu al valorii interjecționale a unui lexem.

Nici tratatele de gramatică a limbii române nu oferă o analiză unitară a onomatopeelor reduplicate, fiind considerate forme simple¹², forme repetate¹³ sau forme compuse¹⁴.

5.2. Din punct de vedere fonetic, dicționarele se rezumă la a reda lungimea unor vocale a unor consoane lichide sau fricative (*mac* – uneori pronunțat cu a „prelungit” (DLR), *mu* – de obicei pronunțat cu „u” prelungit sau repetat) (DLR), (cu „u” lung) (DEX), *câr* – de obicei cu *r* susținut (DA), *vâj* – pronunțat cu „j” prelungit (DLR), *hâș* – pronunțat cu „ș” lung sau repetat (DA)) sau redau pronunția interjecției onomatopeice: *bâz* – pronunțat *bzz*, *fâț* – pronunțat *fț*, *hâș* – pronunțat *hș* (DA).

6. Evaluarea răspunsurilor pentru cele trei tipuri de întrebări – *Cum chemi/alungi un necuvântător?*, *Cum face...?*, *Cum se exprimă o stare?* – relevă două categorii de conținuturi semantice: lingvistice și non-lingvistice (gestuale). Conținuturile semantice rediate lingvistic pot fi grupate în funcție de clasa lexico-gramaticală a termenului/termenilor primiți ca răspuns, astfel identificându-se răspunsuri de tip interjecțional, verbal, iar ocazional răspunsuri de tip substantival și zoonimic.

Răspunsurile de tip interjecțional se caracterizează printr-o mare varietate de termeni care nu au fost înregistrați decât parțial în principalele dicționare ale limbii române.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE. SIGLE

- Adam 2019 = Gabriela Violeta Adam, *Din arhiva Muzeului Limbii Române. Chestionarul anchetelor de probă ale Atlasului lingvistic român*, în CSP, IV, 2013, p. 37–51.
- ALR II, s.n. = *Atlasul lingvistic român*. Partea a II-a, serie nouă, de Emil Petrovici. Redactor principal Ioan Pătruț, vol. I–VII, București, Editura Academiei, 1956–1972 (I–II, 1956; III, 1961; IV, 1965; V, 1966; VI, 1969; VII, 1972).
- ALRT II = Emil Petrovici, *Texte dialectale culese de ... Suplement la Atlasul lingvistic român II (ALRT II)*, Sibiu–Leipzig, Muzeul Limbei Române–Otto Harrassowitz, 1943.
- Arhiva *Atlasului lingvistic român* I, II, de S. Pop și E. Petrovici, material inedit în arhiva Atlasului lingvistic român aflată la Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” din Cluj-Napoca.
- Avram 1997 = Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*. Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Humanitas, 1997.
- Chestionarul ALR I = *Chestionarul Atlasului lingvistic român II*. Elaborat, în cadrul Muzeului Limbii Române, de Sever Pop și editat, în cadrul Institutului de Lingvistică și Istorie Literară, de Doina Grecu, I. Mării, Rodica Orza, S. Vlad. Coordonator: I. Mării, Cluj-Napoca, Universitatea din Cluj-Napoca–Institutul de Lingvistică și Istorie Literară, 1989.

¹² Formele interjecționale reduplicate sunt integrate de autorii GALR I în categoria interjecțiilor simple: „Interjecțiile simple pot fi repetate, de obicei o dată sau de două ori, fără pauză în rostire [...]. Repetarea este obligatorie sau aproape obligatorie pentru majoritatea interjecțiilor folosite pentru adresarea către animale (*pis-pis*), la unele onomatopee (*cioc-cioc*, *ham-ham*, *mac-mac*, *mor-mor*) sau la unele interjecții injonctive (*nani-nani*)” (GALR I, p. 661). Vezi, în acest sens, și Avram 1997, p. 293.

¹³ Vezi, în acest sens, GBLR, p. 316.

¹⁴ Pentru această interpretare, vezi Irimia 2008, p. 338, LRC, p. 352.

- Chestionarul ALR II = *Chestionarul Atlasului lingvistic român II*. Elaborat, în cadrul Muzeului Limbii Române, sub conducerea lui Sextil Pușcariu, de Emil Petrovici și editat, în cadrul Institutului de Lingvistică și Istorie Literară, de Doina Grecu, I. Mării, Rodica Orza, S. Vlad. Coordonator: I. Mării, Cluj-Napoca, Universitatea din Cluj-Napoca–Institutul de Lingvistică și Istorie Literară, 1988.
- Chestionar I. Calul = *Chestionar pentru un atlas lingvistic al limbii române, I. Calul*”, Cluj, Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, 1922.
- CSP = „Caietele Sextil Pușcariu”. Actele Conferinței Internaționale „Zilele «Sextil Pușcariu»”, Cluj-Napoca, I, 1913 și urm.
- DA/DLR = *Dicționarul limbii române*. Ediție anastatică după *Dicționarul limbii române (DA)* și *Dicționarul limbii române (DLR)*, București, Editura Academiei Române, 2010.
- DER = Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, București, Editura Saeculum, 2017.
- DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998.
- DL = *Dicționarul limbii române literare contemporane*, vol. I–IV, București, Editura Academiei, 1955–1957.
- DOOM = *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*. Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Univers Enciclopedic, 2005.
- DR = „Dacoromania”. Buletinul Muzeului Limbii Române, Cluj, I–XI, 1920/1921–1948.
- GALR I = *Gramatica limbii române*, vol. I. *Cuvântul*, Tiraj nou, revizuit, Editura Academiei Române, București, 2008.
- GBLR = Gabriela Pană Dindelegan (coord.), *Gramatica de bază a limbii române*, București, Univers Enciclopedic Gold, 2010.
- Irimia 2008 = Dumitru Irimia, *Gramatica limbii române*. Ediția a III-a revăzută, Iași, Editura Polirom, 2008.
- LRC = Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978.
- Mării 2004 = Ion Mării, ALR – *Din însemnările unui redactor*, în idem, *Contribuții la lingvistica limbii române*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2004, p. 107–139.
- MDA = *Micul dicționar academic*, vol. I–IV, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001–2003.
- Pușcariu 1920–1921 = Sextil Pușcariu, *Din perspectiva dicționarului, I. Despre onomatopee în limba română*, în DR, I, 1920–1921, p. 73–108.
- Pușcariu 1937 = Sextil Pușcariu, *Les onomatopées dans la langue roumaine*, în idem, *Études de linguistique roumaine*, Cluj–București, Imprimeria Națională, 1937, p. 319–351.
- Pușcariu 1974 = Sextil Pușcariu, *Din perspectiva dicționarului. Despre onomatopee în limba română*, în idem, *Cercetări și studii*, ediție îngrijită de Ilie Dan, București, Editura Minerva, 1974, p. 170–195.
- TDRG = H. Tiktin, *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch*. 3, überarbeitete und ergänzte Auflage von Paul Miron und Elsa Lüder, Band I–III, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2000.
- Vlasin 2019 = Veronica Ana Vlasin, *Din arhiva Muzeului limbii române. Ancheta de probă din Săliște (jud. Sibiu)*, în CSP, IV. 2019, p. 288–298.

THE DOCUMENTATION OF INTERJECTIONAL SEMANTIC CONTENTS
IN THE ROMANIAN LINGUISTIC ATLAS II
(Abstract)

The documentation of the interjectional semantic contents is onomasiologically indirectly achieved through three kinds of questions in the *Romanian Linguistic Atlas: How do you call/chase an animal?, How does ... make/sound like?, How do you express a feeling of...?*

Analyzing the registered answers we identified two categories of semantic contents: linguistic and non-linguistic (gestures). The semantic contents linguistically expressed can be grouped according to the lexico-grammatical class of the term(s), thus identifying answers like interjections, verbs and occasionally nouns and zoonyms.

The interjection type answers are represented by a great variety of terms only partially registered so far by the main dictionaries of the Romanian language.

Cuvinte-cheie: *interjecție, onomatopee, verb, conținut semantic interjecțional, Atlasul lingvistic român II.*

Keywords: *interjection, onomatopoeia, verb, interjectional semantic content, The Romanian Linguistic Atlas II.*

*Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
„Sextil Pușcariu” al Academiei Române
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21
gabrieladomide@yahoo.com*